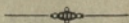

Častiljubje

in njega pomen za vzgojo in pouk
v ljudski šoli.

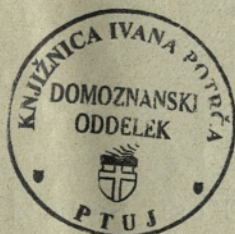
Spisal Anton Kosi, Središče.

1906.

Ponatis iz „Učiteljskega Tovariša“.

57 952

5 204021

30. 12. 2009

Ko začne otrok spoznavati sebe in svet, ko pride, kakor pravimo, k samozavesti, se zbudi v njem tudi čuvstvo svoje veljave, občutenje svoje lastne moči. Predmet občutenja svoje moči ali takozvanega samočutja je lastni „jaz“. V svoji delavnosti na zunaj zadene „jaz“ često na razne zapreke in to ali na slepo silo prirode ali na samozavestno delavnost drugih ljudi. Ako se človeku posreči, da premaga te ovire, se čuti mnogo večjega, krepkejšega in neomejnejšega.

Samočutje je torej pospeševanje predstave o samem sebi, nastalo s tem, da se premagajo vnanje, tej predstavi na poti stoječe ali nasprotujoče zapreke.

Vsak človek, bodisi velik ali majhen, ima v sebi več ali manj razvito sodbo o svoji cenjeni osebnosti, in ta sodba navadno ni tako neugodna, kakor bi kdo mislil; ugodna je, dobrohotna in prizanesljiva. Že majhen deček, ki preskoči komaj pedenj širok cestni jarek, je na pojav te svoje moči in umetnosti ponosen, in da se ne šteje še štirih let, noče, da bi ga imel kdo za majhnega. — Tri in polletno hčerko imam, a za nič ne svetu ne more slišati, da je majhna. „O, kako majhno ročico imaš,“ ji navadno rekamo. „Ne,“ pravi dete, „veliko lokico („r“ ne more izgovoriti!) imam!“ „Meso ti hočem na drobne koščke narezati, ker imaš še majhna usteca.“ „Ne, velika usta imam,“ me zavrača vselej z nekakim ponosom otrok.

Vzrok te prikazni tiči v zbujačem se samočutju otrokovem. Še en zgled, kako mogočno vpliva samočutje na človeško voljo in na duševno hotenje celo pri bitjih, ki so pravzaprav šele na pol ljudje, kakor je to otrok, o katerem sem pravkar govoril. Dasi že nad 3 leta stara, je imela naša Tončka do letošnje pepelnične srede še vedno gumijevo sesalce v ustih, na katero smo bili otroka-dojenčka celo po nepotrebnem privadili. Za nič na svetu ni bilo mogoče otroku te stvarce odpraviti. Kolikokrat smo se norčevali iz nje domači, kolikokrat so delali opombe

znanci in prijatelji naši: „Joj, Tončka, tako velika deklica, pa ima še vedno ‚cic‘ v ustih. Vrzi ga proč. grd je!“

Zaman!

Otrok je navadno za trenutek potegnil sesalce iz ust, a kmalu je bila stvarca zopet na prejšnjem mestu, saj je vender „cic“ tako dober in sladak. Kar mi nekega dne — bila je ravno pepelnična sreda — reče dete: „Atek, na ‚cic‘ vlzi („r“ še takrat ni mogla izgovarjati!) ga v pec, necem ga vec, sem ze velika deklica!“ Želje ji nisem hotel izpolniti, ker se mi je zdelo, da otrok ne misli resno in da bi utegnila biti posledica izvršenega naročila — jok. Toda varal sem se. „Odpli mi pec!“ — Slušam. Otrok vrže sedaj pogumno sesalce v ogenj, rekoč: „Velike deklice nimajo „cica“, naj zgoli, necem ga vec“.

Radoveden sem bil in z menoj tudi žena, kaj bo zvečer, ko se bode dete spravljalo spat. Malo je našo Tončko res pri-jelo, zlasti prvi in drugi večer. „Eh, mama, kako sem lacna — ‚cica‘ sem lacna, pa necem ga vec, sem ze velika deklica, pri Lobieu (Robič je sosed, trgovec) pa tudi nimajo vec ‚cicov‘ . .“ Tako je besedovalo dekletce zvečer v postelji, a pri tem je krepko premagala izkušnjava, in sedaj grdega „cica“ ne pogleda več.

Samočutje, čuvstvo časti, ki ne dopušča, da bi imele „take velike deklice ‚cic““, je torej otroka nagnilo in dovedlo od tega, da je s tako krepko voljo izvršil svoj naklep.

Dovolj od teh mojih zasebnih razmerah! Hotel sem le povedati, da ima vzgojitelj vzrok, da se veseli otrokovega samočutja, zakaj to je jako važno za intelektualni in moralni napredek vsakega človeka, zlasti pa mladine.

Otrok izvrši vsako opravilo z veseljem, ako mu je možno, pokazati s tem opraviлом svojo moč ali oblast nad drugimi bitji in predmeti. Čimbolj se mu posreči, da premaga zunanje zapreke in nadvlada nežive in žive stvari, tem ugodnejše mu postaja samočutje.

Le oni učenec, ki se zaveda sposobnosti, izvršiti, kar se zahteva od njega, se loti dela pogumno; in ko ga srečno izvrši, se veseli svoje moči in uspeha, kar ga vnema k daljnemu prizadevanju.

Deček trdi, da preskoči cestni jarek z enim naletom ker se je že večkrat vadal v takem skakanju. Oče nad tem dvomi, toda — ali ga vidiš — je že onstran jarka! Zadovoljno se mu svetijo oči, ko zre po izvršenem skoku očetu v obraz, kakor bi hotel reči: „Ali vidiš sedaj, koliko premorem. Ali mar nisem junak!?“

To je čuvstvo lastne moči — samočutje.

Glede samočutja delimo otroke kakor tudi dorasle v tri skupine. Pri prvih je samočutje preslabo. To izvira iz nedostatnega telesnega in duševnega razvitka in posebno iz slabosti volje; pojavlja se navadno kot malosrčnost, obupnost, neodločnost. Preslabo samočutje se pojavlja najčešče pri otrokih, kajpada ne pri vseh.

Ljudje druge skupine imajo preveč razvito samočutje. Temu so povod slučajne telesne prednosti v zvezi s površno duševno in nravstveno izobraženostjo. Iz takega samočutja izvira zaničevanje in preziranje vsakega nauka, svarila, ugleda in zakona, svojeglavnost, slavohlepje sovraštvo do ljudi. To so bahači, širokoustneži, prevzetneži.

V tretji skupini so ljudje — in teh je, žal, najmanj — v katerih biva resnično ali pravo samočutje. Zasnovano je na pravem uverjenju osebne vrline in prednosti.

Preslabo in premočno samočutje sta krivi ali napačni. Vzgojiteljeva naloga bodi, da s primernim ravnanjem slabotneže izpodbuja, bahače in širokoustneže pa ponižuje. Toda o tem več pozneje!

II.

Samočutje se razširi v častiljubje. To čuvstvo se pojavlja v naši duši, kadarkoli se uverimo, da naš „jaz“ priznavajo tudi drugi ljudje. Čast in slava, častiželjnost so mogočni faktorji, ki gibljejo ves svet. Dokler ostane častiljubnost v pravih mejah, dokler se ne izpremeni v častilakomnost ali slavohlepnost, izpodbuja človeka k dobremu ter ga navdušuje za blaga dela. Moški pogum, veliki čini junaštva, požrtvovalnost, zatajevanje samega sebe zaradi višjih smotrov — vse to ima svoj glavni vir v častiljubju ali častiželjnosti. Človeku je dolžnost, da upošteva to,

kar mislijo in govore dobri in pošteni ljudje o njem. Mnenje, ki ga imajo o nas drugi, sicer ne izpremeni naše prave vrednosti, toda to mnenje je vzrok, da se začnemo svoje vrednosti zavedati. Na tem mnenju sloni prijetnost raznih izkazovanj časti, odlikovanj, priznaj itd., na drugi strani pa k tlom pritiskajoče preziranje, zaničevanje.

Čast je temelj, rekel bi, najvažnejši temelj vsem npravstvenim prizadevanjem vsakega posameznika, ker ga varuje vsake npravstvene nizkote in ga vrhutega izpodbija vedno k novim blagim činom. „Čast je moje življenje!“ je rekel nedavno povodom neke sodnjske obravnave ljubljanski župan Iv. Hribar in prav je govoril, zakaj človek, kateremu je popolnoma vseeno, kako kdo o njem misli ali sodi, tak človek je za človeško družbo izgubljen. Ker je torej nagon časti, s katerim je prav v ozki zvezi nagon poštenosti, tako neizmerne važnosti, ker je takorekoč življenski kompas vsakega človeka, zato in pa tudi radi uspeha pri šolskem delovanju bodi učiteljeva skrb, da prične v otroku že zgodaj vnemati čut za čast.

Častiljubje se nahaja enako samočutju tudi več ali manj v vsakem otroku. Seveda je to pri raznih otrokih tudi različno razvito. Mnogo je v tem oziru zavisno od tega, jeli ima otrokova okoliea pravi čut za čast ali nečast, t. j. jeli presoja lastnosti in dejanja otroka prav ali ne.

Tudi glede na častiljubje lahko razvrstimo ljudi v one tri skupine, ki smo jih navedli pri samočutju. V tem oziru se nanaša vzgojino delovanje učiteljevo na tri točke: 1. krepcanje in oživljanje častiljubja, 2. pojasnjevanje pojma „prava čast“, ki ne sloni na sodbi mnogih, marveč na mnenju, ki ga imajo o nas pošteni izobraženi in blagi ljudje, 3. zavračanje in zdravljenje častihlepnosti in iz poslednje izvirajoče prevelike občutljivosti.

III.

Otrok teži v šoli po učiteljevem pa tudi po priznanju svojih součencev. Ves njegov nagon časti meri na to. Ta nagon pa je v šolskem delovanju in pri vzgoji sploh jako važen. Zakaj on ponuja učitelju, ako ga prav izkorišča, najboljše sredstvo, s katerim zbujja v učencih veselje do učenja. Pri skupnem

delovanju v šoli stori nagon časti, da začno učenci tekmovati med seboj, se izkušati. Kjer otroci svojega učitelja spoštujejo in ljubijo, se kar izkušajo, kdo mu bolj ustreže z marljivim učenjem in lepim vedenjem in si tako pridobi njegovo zadovoljnost in priznanje. Učitelj naj torej le pridno neguje nagon časti in modro naj ga vnema, vodi in uporablja a skrbno naj pazi, da se ne prevrže v častilakomnost in pohlep. S častiljubljem sta v prav tesni zvezi plačilo in kazen ali hvala in graja.

Pri tem se je učitelju držati previdno kolikor mogoče srednje poti, zakaj zaradi prepogoste hvale se v boljših in nadarjenejših učencih častiljubje kaj lahko izprevrže v precenjevanje samega sebe, dočim more v slabo nadarjenih, lenih ali porednih otrokih prevelika graja (zmerjanje itd.) ali preostra kazen učiteljeva zadušiti še zadnjo iskrico častiljubja.

Učitelj naj nadarjenemu, marljivemu otroku sicer ne vzkrati zasluženega priznanja, toda omejuj se samo na dotično storitev ali delo, nikar pa ne hvali učenca kar vobče. Čim manj izrečnega priznanja izkazuje vzgojitelj gojencu, tem lepše se razvija v njem čuvstvo častiljubja, takega otroka se polasti polagoma nehote zavest, da je vsakega človeka dolžnost, delati dobro zaradi dobrega, ne pa zaradi hvale in priznanja. Ako opazi učitelj pri kakem učencu, da se bliža poti, ki vodi k precenjevanju samega sebe, naj mu dokaže, kako pomanjkljivo je še njegovo znanje in kako slabotna njegova moč. Dobro je tudi, ako izkuša učitelj čuvstvo časti nasloniti na versko podlago, opozarjajoč učence, da je to človeku prva in prava čast, ako ugaja Bogu. Kdor bi le ljudem ugajal, a bil zaradi svojega življenja in ravnanja zoperu Bogu, njemu bi človeška hvala in zemeljska čast celo nič ne koristila za večnost. Take in slične opombe lahko opira učitelj na razne primerne pregovore, izreke in pametnice, kakršnih nam ponujajo nekaj naše šolske knjige, nekaj pa jih je raztresenih po raznih naših mladinskih knjižicah.

Tu navedem samo nekatere:

O človek, spoznaj, da veliko si vreden,
a svoje veličje imaš od Boga,
le bodi ponosen, a v tem, da si zgleden —
gorje mu, kdor sebe ceniti ne zna.

„Internus.“

Med vsemi čednostmi je ponižnost najlepša, ker ne želi svoje časti in slave, a je vendar ima obilo.

Ponižnost je krasna cvetlica, ki cvete na skrivnem, a njen duh se razširja daleč naokrog.

Ponižnost gre pred častjo, napuh pred padcem.

Ponižnost je Bogu in ljudem ljuba.

Kdor sam sebe preveč ne ljubi, tega ljubijo drugi.

Ošabnost vodi v zaničevanje in sovraštvo.

Prevzetnost ima gnile stebre.

Napuh, trmoglavost in tako zmes
rodi navadno isti les.

Ne daj prostora napuhu ne v svojem sreč, ne v svojih besedah, zakaj napuh je začetek vsega pognbljenja.

Otroku je treba tudi pojasniti, da ne kaže iskati si priznanja in časti zaradi takih reči, pri katerih on nima nikakega zaslužnja, n. pr. zavoljo denarja ali bogastva staršev, zaradi lastne nadarjenosti, telesne lepote itd. Prava čast je ona, ki smo si jo pridobili z lastnim prizadevanjem, delom in trdom.

Znana resnica je, da brez grajanja in kaznovanja učitelj v šoli ne more izhajati. Zdaj zadene to tega, zdaj onega otroka. Pri tem je treba učitelju zopet previdnosti in pravega pedagoškega takta. Vedeti mora, da neprestana graja ne dožene nikoli svojega namena, marveč otroka le zbega. Vsaka neopravičeno stroga ali kruta, poniževalna sodba učiteljeva oskruni otrokovo častiljubje, zlasti pa velja to o psovkah. Učitelj, ki mu je do časti pri otrokih, naj se čuva kolikor le mogoče vsake nedostojne besede — psovke — s katero bi utegnil žaliti otroka ali pa tudi njegove starše. Poznal sem učitelja, ki je imel slabo navado, da je otroke v šoli pri vsaki priliki grozno ozmerjal in ošteval, pri tem pa si privoščil tudi starše. „Tvoj oče je falot, potepuh in pijanec, in ti boš še hujši od njega itd.“ Take in slične besede so slišali otroci skoraj vsak dan. Mož je imel gotovo najboljše namene, a ko je prišel v ogenj, je segel po sredstvu, s katerim ni dosegel nič drugega, nego nakopal si je med prostim ljudstvom svojega šolskega okoliša vse polno sovražnikov; ti so se zvezali z nekaterimi „veljaki“ ter potem temu učitelju

izkopali — prezgodnji grob. Mož bi še lahko danes živel in deloval v šoli, a je umrl že pred 15. leti.

Brez telesnega strahovanja vzgojitelj časih ne more izhajati, in najsi je v šolski odgoji prepovedano, so posledice te kazni čisto vendarle čudovite. Toda ako se rabi to sredstvo prepogosto, izgubi bolj kakor vsaka druga kazen svoj učinek ter vpliva celo pogubno, ker stori otroka apatičnega ter zamori v njem še zadnjo trohico častiljubja.

Sploh pa gre pomniti: Ako pri otroku moč udarca izda več nego resni opomin učiteljev, tedaj gojenčevo častiljubje gotovo ni najboljše razvito, in vzgojitelji bodi to opomin, da resno preudarja, kako dovesti tega otroka na pravo naravno pot, kako ga storiti sprejemljivega za sodbo in mnenje njegove okolice.

Kako je učitelju v tem oziru postopati? Odgovor na to vprašanje je kajpada težji nego vprašanje samo. Predvsem je zbuditi v takem otroku samočutje, zavest njegove lastne moči, in sicer po občutku znanja. Preštudiraj temeljito otroka ter prični pri pouku z njim ondi, kjer najdeš zalogo (in najsi je ta še tako majhna) njegovega znanja. Zgled cestnega jarka, ki ga je deček preskočil, ti bodi migljaj za postopanje v tem oziru. Dajava za skok ne sme biti prevelika, marveč primerna otrokovi moči. To da pogum, to zbudi samočutje. A pri tem naj ne manjka po storjenem delu tudi primerne pohvale. Tukaj je na mestu! Ako bomo v tem oziru postopali taktno in vztrajno, dovedemo tudi takega otroka prej ali slej gotovo do tega, da svojih dolžnosti ne bo izpolnjeval iz strahu pred kaznijo: izpodbujevalna in priznalna beseda učiteljeva mu postane gonilna moč pri njegovem prizadevanju in delu, in ako smo pri gojencu dosegli to, smo zbudili v njem tudi samočutje in iz njega izhajajoče častiljubje.

Kdor se peča s šolsko odgojo, se je gotovo uveril, da se nahaja v šoli poleg otrok s premalo razvitim samočutjem in častiljubjem (takšni so navadni dečki!) tudi mnogo takih, ki imajo na videz premočno razvit čut častiljubja. To so izvečine deklice. Neizmerno so občutljive, vsaka najmanjša opomba, bodisi da pride iz ust učiteljevih ali pa jo izgovori kaka součenka, jih

neizrečeno užali. Tej preveliki občutljivosti je treba nasprotovati z vsemi mogočimi sredstvi, sicer jim ta slaba lastnost povzroči v poznejšem življenju marsikatero neprijetno uro. Tukaj je treba počakati trenutka, da taka občutljivka sama razžali katero svojih tovaršic — taki slučajji pri teh naravah niso redki — potem se jo opozori na to, da ni lepo, ako se kdo kaže zaradi vsake malenkosti užaljenega, sam pa z namenom druge žali.

Toda ne le pri otrokih, marveč celo pri odraslih se dobe često narave, katerih čuvstvo časti je bolešno občutljivo. Dvoboji so navadno tudi posledice bolešno občutljivega častiljubja.

Naj še končno omenim onih prenapetih sredstev, s katerimi so v pretekli dobi po šolah zbuja in gojili v otrokih na umetni način častiljubje. Sem sodi več sredstev.

Navada je bila, da je učitelj razvrstil otroke po klopih z ozirom na njihovo večjo ali manjšo nadarjenost, pridnost in marljivost. Vsaka šola (često tudi vsak razred) je imela nadalje svojo „zlato“, pa tudi „črno knjigo“. V „zlati knjigi“ so stala imena pridnih, v „črni knjigi“ pa imena porednih otrok. V roko mi je prišla taka „črna knjiga“; v nji sem našel med drugim opombo: „V črno knjigo sem se moral vpisati, ker sem pred naukom na šolsko tablo napisal besede „jaši te vrag“ in šolsko uro sem naprej porinil. N. N.“.

Nekaka izpodbuja k častiljubju so bile v prejšnji dobi tudi javne izkušnje in z njimi v zvezi razdelitev daril. Za javne izkušnje (katere pa novi šolski in učni red prepoveduje) sem vnet s polno dušo, ker take prireditve na lep način zbuja v starših zanimanje za šolo in za njeno delovanje. Poudarjam pa izrečno: Take izkušnje je treba prav voditi in gojiti, ne pa tako, kakor so se vodile in gojile nekdaj.

Za darila sem le v toliko, da se lahko ob koncu izkušnje porazdele med vse otroke primerni „Spomini“ v obliki lepih in koristnih knjižic.

Pri koncu sem! Ker sem podal samo glavne misli o gojitvi častiljubja v ljudski šoli, zato nisem tvarine obdelal tako korenito, kakor bi si morda marsikdo želel. Tuintam sem zabredel časih tudi nekoliko v stran, a mislim, da so bile i one opombe

kolikortoliko v zvezi z mojim predmetom. Vprašanje o negovanju častiljubja v ljudski šoli je važno, pa tudi zanimivo, in marsikaj bi se dalo še o njem povedati. Morda se loti te naloge še kdo drugi, jaz sem se, sestavljaše svoje poročilo, opiral na te-le točke:

I. Častiljubje, ki sloni na pravilno razvitem samočutju, se pojavlja v naši duši, kadarkoli se uverimo, da našo osebo priznavajo drugi ljudje.

II. Dokler ostane nagon časti v pravih mejah, jako izpodbuja človeka k dobremu ter ga navdušuje za blaga dela.

III. Pri vzgojnem in poučnem delovanju v šoli je nagon časti jako važen faktor, ker je vzrok, da učenci pri skupnem delovanju začno tekmovati med seboj, kar je gotovo le v interesu pravega šolskega napredka.

IV. Zaradi tega in pa z ozirom na dejstvo, da je čast najvažnejši temelj človeške družbe, bodi učitelju skrb, da pridno neguje, vodi in prav uporablja nagon časti.

V. Ker se pa nagon časti kaj lahko prevrže tudi v častilakomnost in pohlep, zato naj učitelj pazi — uporabljaše ves svoj pedagoški takt — strogo na to, da častiljubje ne dobi boleznega značaja. Da pa ustreže tej zahtevi, naj se

1. pri hvali in graji drži vedno le srednje poti, zakaj prepogosta hvala lahko dovede gojenca v precenjevanje samega sebe, preostra graja (kazen) pa more zadušiti v njem še zadnjo trohico častiljubja.

2. Učitelj naj daje nagonu časti versko podlago, opozarjajoč gojence na prvo in pravo čast, ki je, ugajati Bogu.

3. Dovesti je učitelju otroke do spoznanja, da prave časti ni iskati v rečeh, pri katerih nimamo

sami nobenega zasluženja, n. pr. v bogastvu staršev, v nadarjenosti itd., marveč, da donáša pravo čast le lastno prizadevanje, delo in lastni trud.

4. Vsako pretirano, nenaravno sredstvo za vzbujo in gojitev častiljubja se naj v ljudski šoli opusti.

Domoznanski oddelek

KOSI A.
častiljubje

57952

37.034

5204021

KNJIŽNICA IVANA POTRČA PTUJ

COBISS o